

BİR YAZI MESELESİ ÜZERİNE.

ALİ ULVİ ELÖVE

Türk Dil Kurumu'nun yayınladığı (Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten, 1957, s. 41-81) de sayın O. Nedim Tuna'nın *Bazı İmlâ Gelenekleri* adlı kıymetli etüdünü ben de ilgi ve istifadeyle okudum.

Bu yazının sonlarına doğru şöyle denilmektedir :

[7. Tesbit ettiğimiz imlâ gelenekleri ile doğrudan doğruya bir ilgisi bulunmamakla beraber, yine bir yazı meselesi olarak karşımıza çıkmasından dolayı I, 103, T. C. 8'i bu kısmın sonunda ele almayı uygun gördük:

Keyik yiyü tabışgan yiyü olurur ertimiz. Budun bogazı tok erti yagımız tegre uçuk teg erti biz seg? ertimiz.

"Geyik yiyerek tavşan yiyerek oturur idik. Milletın boğazı tok idi. Etraf kuş gibi düşmanımız idi. Biz müteyakkız (?) idik."

(Burada) mübhem olan yer *seg* ?dir. Bu kelime metinde özel bir işaretle yazılmıştır. Thomsen (*Turcica* 95-96) da Kaşgari'den tanık vererek kelimeyi *anteg* (şüpheli işaret nt) okuyor. *Malov (Bulletin de l'Académie des Science de l'URSS, s. 806, 1929)* meçhul işareti benzerlerine kıyasla s yahut ş, ve kelimeyi *seg* okumak gerektiğini ileri sürmüştü de, buna tuhaf bir surette "aptal" anlamını vermiştir. Hüseyin Namık Orkun (*Eski Türk Yazıtları, I, s. 123, not 4, 1936*) da *Kaşgari*'deki *sak er* "uyanık er"e dayanarak bu kelimeyi *şeg* değil, *seg* kabul ediyor, ve "müteyakkız" diye çeviriyor. Bu izah, H. Namık Orkun'un ihtiyatlı davranmasından da anlaşılacağı üzere, zayıftır. Çünkü, bahis konusu işaretin s yi karşıladığına dair bir örnek olmadığı gibi, morfolojik çözümünü *sa-k* şeklinde kolaylıkla yapabileceğimiz bu anlamdaki kelimeyi *seg* le bir tutmamıza imkân ve sebep yoktur. Son olarak, J. Deny'nin gramerini türkçeye çeviren Ali Ulvi Elöve, esere eklediği notlarda bu kelimeyi, *şüg* (s. 902) okumuş ve "sessiz" anlamına geldiğini kaydetmiştir. Böylece meçhul işaret tekrar ş kabul ediliyor demektir. Kelimede

bir ü sesinin bulunduğunu tasavvur etmek -kökteki yuvarlak vokallerin yazılmadığına dair, aynı çeşitten başka örnekler getirilmedikçeyersizdir. Hele, şüg “sessiz” izahına hiç yanaşamayız].

İfadenin bu son kısmından topluca anlaşıldığı üzere :

I. Orhon Yazıtlarında kök hecede (başında, içinde, sonunda) yazılmıyan vokaller, sadece ardıcıl (kahın), öncül (ince) düz vokallerden ibaret olup, yuvarlakların da bunlar arasında bulunduğunu düşünmek, aynı cinsten örnek verilmedikçe, yersizdir.

II. Hele bizim şüg okuduğumuz kelimeye “sessiz” diye verdiğimiz izah, kendisince yanaşılacak bir izah değildir.

Şimdi biz burada yalnız bu iki hüküm üzerine olan düşüncelerimizi açıklamak istiyoruz:

I. Gerçekten Orhon Yazıtlarında, adını saygıyla anmayı borç bildiğim Thomsen, kök hecede yazılmıyan vokallerin, yerine göre düz vokallerden biri olması esasına dayanır görüldüğü gibi, onun izinden yürüyenler de, bu cihete biraz gözü kapalı ve sıkı sıkı sarılmış görünüyorlar.

Halbuki, aynı zataın *Turcica* da Tun Yoķuk ¹[Tuny — oķuk; st. 1, 5, 6, 15, 17, 34, 36, 58, 61; *Orhon Yazıtları* II. s. 14 de: Tun Yoķuk; Çin kaynaklarında: T'oun you(k)ou(k); Thomsen § 113, s. 186] çevri-yazılarında yer yer bu kaidenin dışında örnekler de vermiş bulunduğuna dikkat edilmemiş olacak:

St. 8) ^aNÇA — OL^uR^uR — ^aRKLI OG^uZ *^uD^uND^uN
öylece oturur (olan) kudretli Oğuz güruhundan
*KÖR^uG K^aLTİ
görüşücü geldi

¹ Biz bunu böyle okumayı daha uygun buluyoruz :

Tun D.L.T. III. 101: ilk, birinci. *Tun ogul* ilk (doğan) erkek evlât; *tun kız* ilk (doğan) kız evlât; *tun beg* ilk koca; Ykş. *tunguç*, *tungut*: ilk çocuk (Rad. III. “Alt. Tel” Çag., Kar., kıt “Tar. Der.). *Yoķ.uķ* yükselmiş, yüksek, yüce; *yoķ-* (D.L.T. I. 269) yukarı çıkmak, yükselmek, yücelmek.

Şu halde TUN YOKUK: baş yüce, en baştaki büyük, birinci derecede veya birinci olarak yücelmiş olan. Krş. Sadr-ı-âzam (sadr: her şeyin mukaddeminin âlâsına ve evveline denir.. âzam: en büyük -*Kamus tercümesi*). Ve esasen bu tecrübeli ve uyanık baş vezir, hep böyle yüksek bir mevkide hizmet etmiş olup, ona verilen bu sıfat tamlaması suretindeki isim, kendisinin asıl adını değil, payesinin unvanını bildirdiğini düşünüyoruz. - İÇ, (OK UK. ÖK, ÜK), (LD, LT), (ND, NT), NG suretindeki çift harflerin karşılıkları Orhon yazısında çoğu zaman özel tek şekillerle gösterilmiştir.

ud'u (D.L.T. I. 81, 101) Küme, yığın; *kum ud'u*: kum yığını. (H. Namık Orkun [I. 102] ^uD^uND^uN kelimesini daha evelki OG^uZ kelimesiyle birlikte alarak OG^uZD^aND^aN [Oğuzdan] suretinde tesbit ediyor)— *Körüg*, haberci [*Radl.* II, Uygur] *Tara. Der.*)

St. 12) T^aBG^aÇ OG^uZ KİTAY BU—*ÜÇ *ÖGÜ
Çinli(ler) Oğuz(lar) Kıtay(lar) bu üç(ü) toplu olarak
*K^oBS^aR *K^uLT^aÇI BİZ
kalksa(lar) kul köle olucu yuz.

Çağatayca'da *ikägü*, *üçägü* gibi teşkiller sonundaki *-ägü* eki, (D.L.T. I. 147) *ök-* (yığmak, bir yerde biriktirmek) mastarının fiili "gérondif" (haliye) şekli olan *ök-ü ~ ög-ü* aslından görünüyor.

St. 21) ÜÇ — *ÖGÜN *K^oBS^aP SÜL^aLİM
üç(ümüz) toplu olarak kalkıp asker yürütelim

St. 26) BUNG^aD^uP K^aG^aN *Y^oLÜK^aR — TİMİS
Bunal(tıl)ıp hakan yağmalanır demiş (kendisince)

Mungad'-(D.L.T., II. 69) dara gelmek, çaresiz kalmak. (b > m değişimi). *Yülüt-* (D.L.T. II. 255) yağma ettirmek, soydurmak, yoldurmak.

St. 32) K^aLİR — ^aRS^aR ÖKÜG ÖKİLÜR K^aLM^aZ —
teslim olur ise aklı (başında) toplanır teslim olmaz
^aRS^aR TILIG *S^uBİGL^u* ULUR TİDİ
ise dili uzayıp sivrilerek (it gibi) ulur dedi.

Subı- D.L.T. III. 193: uzayıp sivrilmek.

St. 34) BÜGⁱ* K^aG^aN *B^uNG^aRU ^aNÇA ^aYİDM^uŞ
akıllı hakan buna karşı öyle söylemiş

Mungar (b > m değişimi; D.L.T. III. 268, 278) buna.

St. 41) T^aRDUS S^uD^uRA *B^uD^uP Y^aYD^uM^uZ
komutan(ı)? doğrıyarak kesip (düşmanı) dağıttık.

Sıd'ır- (D.L.T. I. 426) dilerek kesmek; *Butı-* (D.L.T. III. 249) budamak, kesmek. *Tardus* ykş. tar- (D.L.T. I. 335 "askeri" darma dağın etmek) ve yine *tarkan* ~ tarhan (D.L.T. I. 364.) (belki, düşman askerini dağıtan) emîr.

St. 44) TⁱN^aSİ OGLI Y^aTⁱGMA BⁱNG^oL *G^oK
 Tinesi oğlu (nun) yataklanmış (olduğu) Bingöl mavi
 T^aGⁱG ^aRTÜ T^aM^üR K^aPⁱGKA T^aGI İRTİMİZ
 dağ(ın)ı geçip giderek Demir Kapı'ya değin eriştik
 Ert- (D.L.T. III. 314).

St. 46) OL[—]KÜNTÄ : *T^üG^aTİ : TÜRÜK[—]BOD^uN : T^aM^üR[—]
 o günde bütün türk halk(ı) Demir
 K^aPⁱGKA: TİN^aSİ OGLI YATIGMA[—]T^aGKA T^aGMİS
 kapı'ya Tinesi oğlu(nun) yatakladığı dağa erişmiş
 Tügeti (Tar. Der. Uyg. "U"); Tüket- (D.L.T. II. 249); Tügel (D.L.T.
 I. 58).—(Bodun kelimesini böyle okumamız, bunu boy, aşiret, [=bod:
 Ton Yokuk, 4] ile bir asıldan saydığımız içindir.)

St. 48) S^aRⁱG [—] ^aLTUN : ÖR^üNG[—]KÜM^üS : KIZ [—]
 sarı altın beyaz gümüş pahada ağır
 KOD^aZ [—] ^aGⁱRİ [—] *T^üBİ ^aGI [—]
 dağ öküzü tuğu ekir otu kökü atlas (gibi şeyleri)
 BUNGSⁱZ K^aLÜRTİ:
 zahmetsiz(ce) getirdi(ler)

KümüS (belki gömüS gömülü, mağden: örüng kömüS=ak mağden?)
 Kız(D.L.T. I. 274); Kodaz (Çg. Lüg.) kotas; Ekir (D.L.T. I. 54); Tüb (D.L.T.
 . II. 224).

St. 50) TÜRÜK [—] *B^üGI K^aG^aNKA...
 türk(ün) akıllı hakan(ın)a

Kaldı ki Thomsen, Orhon Yazıtlarında kök hecede yazılmıyan vokalleri sadece düz olanlardan ibaret görerek, bir takım yerlerde yanlış çeyrileme yapmış ve bu yüzden yanlış anlamlar vermiş olmakla, bunların bulunduğu ibareleri bazan hiç anlaşılmaz hâle koymuştur. Hattâ "*Inscriptions de l'Orkhon déchiffrés*" nin önsözünde (S. 4): "Si donc on veut considérer la difficulté particulière du sujet, l'on s'étonnera d'autant moins d'y voir que j'ai dû renoncer à expliquer divers détails ou qu'il y en a qui ne font que trop bien sentir l'insuccès de ma tentative pour aller jusqu'au fond. En général, je ne doute point que le langage et le texte des inscriptions ne renferment un grand nombre de choses susceptibles d'être modifiées dans l'avenir..." (Şu halde eğer konunun kendine özgü güçlüğü göz önüne getirilecek olursa, benim burada türlü türlü teferruatı açıklamaktan vaz geçmiye

mecbur kaldığıma, veya bunlar arasında künhüne varmak için giriştiğim teşebbüste bana ancak başarısızlığımı adam akıllı hissettirecek şeyler bulunduğuna bakıp kimse pek o kadar şaşmıyacaktır. Genel olarak, ben gelecekte yazıtların ifade ve metninde değiştirilmiye namzet büyük sayıda bir takım şeyler bulunduğuna hiç şüphe etmiyorum) demesi sebeplerinden biri de bu cihet olsa gerek. Biz burada bunlardan da örnekler veriyoruz:

IE 5) ^aNDA KİSRÄ İNİSİ — K^aGAN BOLMIS — ^aRİNÇ
 ondan sonra küçük kardeşi hakan olmuş meğer
 OGLI — ^{*u}TI K^aGAN BOLMIS — ^aRİNÇ
 oğlu ardınca hakan olmuş meğer

Thomsen, bu ibareyi fransızca'ya şöyle çeviriyor: “Après cela leurs frères cadets devinrent kagans; et leurs fils devinrent kagans.” (Bundan sonra küçük kardeşleri hakan oldular, ve oğulları hakan oldular).

Görülüyor ki, kendisi burada ^aTⁱ diye sadece çevri-yazısını verdiği kelimenin mânasını vermiyerek onu sükûtla geçiyor; halbuki, meselâ Tun-Yoğuk (st. 55) te de bu kelime açıkça görünmektedir:

UD'U — B^aN — ÖZİM: K^aZG^aNM^aS^aR...
 ardınca ben kendim çalışmasa(ydım).

ud'u (D.L.T. I. 81 vb. II. 6; III. 58 vb.) ardınca. uti-, ud'-ud'ula- (D.L.T. I. 255) ardınca gitmek. ut- (Derl. Derg. Uyg. “İnd.”) ardınca gitmek.

IE 30) İŞİG — KÜÇİG: BİRÜR: BUNÇA: TÖRÜG:
 iş(in)i güc(ün)ü (bize) veren bunca ahaliyi
 K^aZG^aNİP: İNİM: KÜL — TİGİN: ÖZİNÇÄ:
 elde edip küçük kardeşim Köl Tigin kendiliğinden
 *KÜRİG^aK: BOLDI:
 gürlemiş oldu

Thomsen bu ibareyi de şöyle çevirmektedir: “Mon frère cadet Kul Téghin qui m'a voué son travail et sa force, est mort à son tour après avoir tant fait pour les institutions”. (İşini gücünü bana vakfetmiş olan küçük kardeşim Köl Tigin² [memleket] mevzuatı uğrunda o kadar emek verdikten sonra vâdesi gelip öldü).

² Kâşgarlı, (D.L.T. I. 338) de: “Uygur hanına *Köl Bilge Han* denilir ki (aklı göl gibi olan Han) demek olup, aklının çokluğu dolayısıyla suyun çok toplandığı yerlere

Törü mahlûk; ahali, halk. (Tar. Derg. "T.D. Müt.").

Halbuki, asıl metne göre bu, bizce şöyle çevrilmek gerekti:
"Après avoir pris (et réuni sous notre domination) tant de créatures
(peuples) qui vouaient leurs efforts (à notre cause), mon frère cadet
Kul Téghin est mort soi-même (ayant subi sa propre destinée)".

Burada cümlelerin yanlış tercümesi beri dursun, ibarenin ancak gelişinden gidişinden sezerek edindiği (est mort= ölmüş) mânası, kendisinin K^ÄRK^ÄK diye yanlış verdiği çevri—yazından çıkarılmaz. Bu kelime lehçemizde esasen (mezarlanmak) anlamına gelen (gürlemek) le ilgili görülüyor: *elinin körü*=ölünün görü, yani ölünün mezarı. görün: *mezar* (Derl. Derg. Yalvaç "İsparta")..

Küli- - [belki l sonradan r ye çevrilmiştir, veya aslı *küri*-dir de l>r değişimi olmuştur; (D.L.T. III. 203)] mezara koymak, gömmek. O halde *KüRiGäK*, gömülmüş, ölmüş demektir; bk. IN10, aynı ibareye.

IN 7) BİSİNÇ : öZ — G^ÄNTİ KAD^ÄZDA
beşinci (olarak) öz şehir(ler)i Kadaz'da
OG^ÄZ BİRLÄ SÜNG^ÜŞDⁱMⁱZ :
Oğuz(lar) ile savaştık.

Thomsen bunu da şöyle çevirmiştir: "La cinquième fois nous lut-
tâmes contre les Ogouz à *Ezghenti-Kadaz* . (Beşinci defa *Ezghenti*
Kadaz'da Oğuz(lar)a karşı savaştık.)

benzetiliyor"; ve (II. S. 14) te de görülen *Köl İrkin* için (D.L.T. I. 99) da "Karluk büyüklerine lâkap olarak söylenir ki, (aklı göl dolusu su gibi birikmiş olan) anlamındadır" demektedir. Bunlara bakarak biz Thomsen'in *Kül Tighin* okuduğu bu sözü *Köl Tigin* yani "aklı göl, deniz suları kadar çok olan şehzâde" diye okumayı daha uygun bulduk. Ykş. Dilimizde çok bilgin olanlar için söylenen "o adam bir derya idi; Mk. (Arapça): mütebahhir (denizleşmiş).

Tikgin (belki aslı *Tikkin*~*Tigin*: dikilmiş olan, kaim olan; ve bundan (hanım, hakanın makamına kaim olacak, geçecek olan) şehzâde. *Tonga Tigin* (D.L.T. III. 272): behr (kaplan) gibi güçlü, bahadır şehzâde. Ykş. *Sebük Tekin*: sevilmiş şehzâde.

Kâşgarlı (bu kelimenin aslı kul, köledir) deyip Alp Tigin (D.L.T. I. 346) celâdetli, sert köle; *Kutlug Tigin* (I. 346) kutlu, mübarek kul; *Çagrı Tigin Dogan* gibi hücum eden köle; *Kümüş Tigin* (I. 346) teni gümüş gibi saf köle.. örneklerini veriyor. Bizce bu kelime başka bir asıldan: tüg- (bağlamak, akdetmek) mastarından *tüggün* (bir ağıdle) sahibine bağlanmış (köle) olsa gerek. Ykş. *Yolug Tigin* ISE, ISW, II SW (fedâ, kurban "olan" kul?).

Özkent ~ *özgent* öz şehir, baş şehir, baş kent. *öz-kend* veya *öz cend* (D.L.T. I. 288; III. 111, 127); Fergana'da hükümet merkezi, Brockelmann (*Al-Mukaddesî* 262, 5.. 272, 2). *Kadaş* (D.L.T. I. 338), ve *Kadaz* ykş: *kad'aş* (D.L.T. III. 186) = *kayaş*? (lehçelerde): Kardeş; akraba.

IN 12) KUR¹YA: KÜN: B^aTS¹QD^aQI: SOGD :
geride gün batısındaki Soğud(un)
*B^oRİÇÄ *K^üR: BUQ^aR^aQ — ULS: BOD^uNTA:
kurt gibi zorlu Buhara şehir(i) halkından
N^aNG — S^aNGÜN: OG^u1 — T^aRKAN: K^aLTI
Neng Sengün oğl(u) Tarhan geldi.

Thomsen bunu, bazı yerlerinde şüpheli davranarak, şöyle çeviriyor: "De la part des peuples qui habitent en arrière, au soleil couchant les Sogds, les Perses (?) et les Boukarak-oullis, vinrent Neng (?) Sengün et Ogoul-Tarkans (?)" [Geride gün batısında oturan kavimlerden Sogdlar, Farslar (?) ve Bukarak-ulis'lerden Neng(?) Sengün ve Oğul-Tarkan (?) geldiler].

Ve sonra not (64) te de şöyle diyor: [*Sogd* ile *Bukarak* (kelimeleri) arasında bir *bärçäkär* (ler?) (kelimesi) bulunuyor ki, o da bir kavmin ismi görünüyor. Ben bunu (Farslar) la bir tutuyorum. Ama bu *bärçäkär* kelimesinin sonluğu "terminaison" benim için anlaşılmaz bir şey olarak kalmıştır. Krş. HEl de *ädizkär* ?].

Halbuki Thomsen'in yine şüpheli olarak verdiği bu *ädizkär* kelimesinin de aslı şöyle olacak sanırız :

TOK^uZ — OG^uZ — iki ^aDⁱZ — *K^üR — KÜLⁱG: B^aGL^aRİ: BOD^uNI
dokuz Oğuz(un) iki Ädiz(in) zorlu adlısanlı beyleri halkı
Batsık Krş. *batası(k)* ki, lehçemizdeki *bat-ası*(.) kelimesinin aslı olacak. (D.L.T. I. 14). -ası: zaman, mekân, âlet, mastar edatı.
kür (D. L. T. I. 273): Gür, pek gözlü, pek yürekli, zorlu. OG^uL,
veya OGL¹

IS 8) TÜR^uK: BOD^uN: TOKR^aK — *OK S^aN
Türk halk(ı) daha tok asıl (olur)sun

ok, *ök* (D.L.T. I. 41, 68, 140): Gerçekten, cidden, tam da, bizzat, asıl.

Thomson yine şüpheli davranarak bunun çevriyazısını şöyle veriyor: TÜRK: BUD^uN TOKR^aK¹K^aS^aN: "O peuple ture! et tu te rassasieras davantage"

Biz bunu Fransızca'ya şöyle çevirmeyi daha uygun buluyoruz:
“(Alors) tu sera justement plus rassasié”

IS 13) //BUNT^aG ^aRS^aR: ^aNÇ^a—TAKI// *^oRİG YİRT^a*:
böyle olurca öyle de yüksek makama
İRS^aR—^aNÇA—*^oRİG—YİRT^a*: B^aNGGÜ—T^aŞ:
erişince (ona) öyle yüksek yerde âbide taş(ı)
TOKİTD^aM: BİTİD^aM
işlettim yazdırdım

(Son kelimedeki D harfi TD yerinde olarak teşditlidir.)

İbarenin başında //işaretleri arasındaki kısmı biz Finlandiya sefer heyetinin *Inscriptions de l'Orkhon* undan okuyarak aldık. Halbu ki bu ibare Thomsen'in eserinde şöyledir:

// BU [^aRİG] ^aRS^aR [.] T.KA// ^aRİG—YİRT^a İRS^aR—^aNÇA
^aRİG—YİRT^a B^aNGGÜ—T^aŞ TOKİTD^aM BİTİDİM.

(Bu son kelimedeki D harfi de TD yerinde olarak teşditlidir.)

Ve bütün bu ibare için Thomsen, yine şüpheli davranmakla beraber, sadece şöyle deyip geçiyor: “C'est moi qui [... la pierre éternelle?]” yani asıl benim ki [... ebedî “âbide” taşı?]).

H. Namık Orkon da (*Eski Türk Yazıtları*, s. 28) yine yer yer şüpheli davranmakla beraber şöyle bir tercüme veriyor: “Bu çorak ise (?) çorak yerde ise böylece (bu) çorak yerde âbide taşı yontturdum, yazdırdım”.

Örig krş. ör- (D.L.T. I. 124); ve örlän- (D.L.T. I. 127) yükselmek; örkü (D.L.T. I. 88) dalga.. Lehçelerde (Tar. Der.) örkü yüksekçe yer, tümsek; örece yüksek, baş yer, sadır; örge şâhika, dağ tepesi; örük ve örki yüksek, bâlâ; öre, örek, dikili direk, sütün; örgin taht, ör mürtefiğ yer, tabya; or kale; or beyi kale beyi (krş. Or—han); kuyruğu öri kuyruğu kalkık, yani akrep; ve dilimizde h)örgüç: sırttaki kaba- rık yumru, kambur; (krş. arapça: erike =taht).

SİNE USU, (*Eski Türk Yazıtları* C.I, s. 178) :

^a NDA	Y ^a NA	TÜŞİP	ORĖON	B ^a L'KL'G
oradan	geri dönerek	inip	Orhon	şehr(in)e ait
B ^a LT ^a RİNTÄ	İL	ÖRGİNİN	^a NDA	İTİTDİM
dağ dirseğinde(ki)	devlet	tahtını(sarayını?)	orada	tamir ettirdim.

Bk. O. Nedim Tuna *Bazı İmlâ Gelenekleri* Aynı Belleten, (s. 67, st. 4-19); *Beltir, baldır* (D.L.T. I. 380); *ittür-* (D.L.T. I. 187).

IIS 10) ^uL^uG^aZIN: YIL: BİSⁱNÇ^uY: YİTİ: OT^uZKA:
 ulu kasım yıl(ının) beşinci ay(ının) yedi otuz(unda)
 YUG : ^aRTÜRTİM :

ölü aş (töreni)ni yerine getirttim

Thomsen'de bu, şöyle çevrilmiştir: "Dans l'année du porc au cinquième mois le trente-septième jour je fis faire les funérailles." (Domuz yılında beşinci ayın otuz yedisinde [yedi otuzunda, yani yirmi yedisinde olacak] cenaze törenini yaptırđım).

Thomsen, 109 [IIS10] s. 183 de "bu kronoloji ifadesinin anlaşılmasına dair genel veriler hakkında bk. not: 83" dedikten sonra, şöyle devam ediyor: "burada zikri geçen iki şeyden birincisinin adı, on ikili çağa (s. 175) göre (ve Radloff'ta da aynıyle olduğu üzere) [i]t, yani köpek diye okunmalıdır. Hakanın ölüm yılı olan 734 senesi de (bk. s. 79 ve 83) tastamam it yılı idi. Yine burada zikredilen ikinci yıl ise "algazın" adıyla geçmektedir; bunda sabit olan biricik şey, öteki yıl ardınca gelen 735 senesinin ister istemez domuz yılı oluşudur ki, türk dillerinde buna hep bir olarak *tonguz* (domuz) adını verdikleri halde, bu "algazın" kelimesi burada tamamiyle meçhûl bulunuyor; ve belki de bu, esasen türkçe aslından bir kelime değildir; karşılığı olan *oulghıyan* (ulğıyan) suretindeki Mançu kelimesi ile bunun arasındaki su götürmez benzerlik ise, onun *tonguz* lehçesinden (meselâ *Kitay* dilinden?) alınma bir kelime olabileceğini düşündürüyor....."

Halbu ki bizim okuyuşumuza göre,³ ve hattâ bu *tonguzca*'sında da görüldüğü üzere, baştaki yazılmıyan vokal bunda da yuvarlak *u* olup, bileşik bir kelime (sıfat tamlaması) halinde iki unsurdan kurulmuş bulunuyor:

³ Thomsen'in, Radloff'un ve onlara dayanan H. Namık Orkun'un çevriyazı ve tercümelerini veya başkaca yabancı dillere geçirildikten sonra dilimize çevrilmiş bulunanların bir çoğunu gözden geçirerek, eski bir türkçe olmak dolayısıyla lehçemizle esasen sintaks birliğı olan bütün bu metinleri, ve bu arada *Eski Türk Yazutları* nda çözümediğini gördüğümüz daha bazı parçaları çok yıllar evvel, asıllariyle karşılaştırarak, baştan okumuş, ve sintaks tertibini hiç bozmadan alt alta her kelimesine bu günkü türkçemizdeki karşılığını vermiye çalışarak dilimize geçirmiş bulunuyoruz ki, bunları gerek Jean Deny grameri tercümemize ve gerek buraya lüzum görüldükçe hep oradan almış bulunuyoruz.

Ulug Kazın = Ulu Kasım (Konya'da): büyük kış⁴;
kad' (D.L.T. II. 196; III. 108): tipi, kar fırtınası;
kas.na- (D.L.T. II. 108) soğuktan titremek;
kas. na.t- (D.L.T. II. 281) soğuktan titretmek;
kad'in ~ *kaz. in*, (-in) ekiyle, kasım ($z > s$ ve $n > m$ değişimli):
 tipi zamanı, kış, kış. in.

Birbiri ardınca gelen aynı veya yakın çıkanaklı (mahreçli) konsonların hepsi bir tek şekilde tekrarlı (teşditli) okunduğu⁵ için *ulugazın* daki *g* konsunu da *g+k* yı ifade edecek surette tekrarlı sayılır.

Yug belki aslı *yog*; yok, mağdum; (D.L.T. III. 105 veya matem: *Yogçı* IE4, IIE5): cenaze gömüldükten sonra geri gelen cemaate üç veya yedi gün verilen yemek, ölü aşısı.

Görülüyor ki, kelime kökünde yazılmıyan vokaller sadece düz olanlar değil, yuvarlakların öncülü (incesi), ardıcılı (kalını) da dahil, hepsidir; ve böylelerine Orhon ve Yenisey harfleriyle yazılmış başka metinlerde de yer yer rastlamak mümkündür. İşte bunun için bizim ilkinden olduğu gibi, şimdi de yine orhon harfleriyle bir eşkenar dörtgen ile bir ince *g* şeklinde kaydetmekle yanılmadığımızı inandığımız kelimeyi *şug* suretinde yuvarlak *ü* vokaliyle okumamız yersiz değildir.

II. Gelelim bu kelimenin ses değeriyle anlamı bahsine:

H. Namık Orkun'da (I. 103) yanlış olarak ortası noktalı dik samsa şeklinde kaydedilmiş bir işaretle başlayan bu kelimenin sonraki konsonunu biz fotokopisinde kalın *k* ya karşılık olan şekilde değil de, alelâde ince *g* ye karşılık olan şekille buluyoruz. Baştaki şekli ise N. Tuna'nın da tarifi üzere kenarlarından ikisi ufuk hattına paralel (koşut), ikisi de dik olan eşkenar bir dörtgen şeklindedir.

⁴ (D.L.T. I. 290): Domuz yılı girdiği zaman o yıl soğuk, kar, buz ve karışıklık çok olur.

⁵ Bu ciheti vaktiyle tarafımızdan transkripsiyon ve tercümesi hazırlanmış olup henüz basılmamış kalan *Muğîn-ül-Mürîd* adlı eserin baş taraflarında da örnekleriyle açıklamıştık. Bk. Çölg (çöllig) IE4, IIE5.. İtı (ıtdı) IE7; IIN14.. İgti (igitti) IE16, IIE14.. Rti (ärttdi) IE22, IIE19.. Kıtımız (kıtımız) IN8. Yırgru (yırağgaru) IS2, IS4; IIN2.. Kurıgru (kurıggaru) IS3, IIN3.. Kobrtm (koburtdım) IS10, IIN8.. Gtm (agıtdım) IIE31. Yogru (yoğgaru) IIE5.. Yagutm (yagutdım) IIN9.. Urtm (urutdım) IIN14.. Tokıdm (Tokıtdım) IIN14.. Bdztm (Badizätdim) IISW. Yine bk. Tun Yokuğ: Ölrüti (ölürtdi) st. 7.. Ökrtm (ökrätdim) 7.. Çölg (çöllig) 23.. Sökdm (sökütdim) 25.. Yoğru (yoğgaru) 25.. Bslg (başlgga) 46.

G nin k okunması, belki fotokopilerden birinin bulanık, silik veya başka bir ârizaya uğramış olması yüzünden iyice seçilemez bulunmasından ileri gelebilir.

N. Tuna baştaki bu işaretin aynına Kemçik-Çırgak yazıtlarında (III. 79) ve bir de (III. 211) deki bazı kelimelerde rastlandığını, ve bunun ş değil de aş bileşik sesini verdiğini söylüyor. Ancak (III. 211) deki metinler şimdiye kadar açık ve kesin olarak okunamamış olduğuna göre bunlara bel bağlanılamıyacağı şüphesizdir. Nitekim H. Namık Orkun'un ifadesinden de (III. 210) böyle anlaşıl-maktadır. Kemçik-Çırgak metinlerine gelince, bu kelimeler içinde D.L.T. ye göre s değeriyle görülen iki üç tanesinden başka hepsi bizce genel olarak ş sesini verir şekiller olarak görünüyor:

- a) I. ⁱR — ^äRD^äMİM: *K^oL^uR — ÄŞİM : BⁱNG —
şeref (ve) itibarım(ı) kollayan dost(lar)ım(a) bin(ler)le
^äRİM : ^äSİZ — MA : B^aLİK *^oT^aGİM — ^äSİZ — MA
adamım(a) yazık işte şehir otağım(a) yazık işte
2. *T^oYL^aRİM | ⁱR — *T^uN — Y^oK — *^öÇÜN YⁱTİ:
konaklarım(in) şeref(i) emniyet(i) yok (olduğu) için yedi
^aŞNUKI — ^äRİM : T^aŞURU : ⁱTİLTİ :
eski adamım çıkarılarak itildi (atıldı)
3. ⁱR — ^aTİM : YULA : B^äN : ⁱR — ^äRD^äMİMİZ :
şeref adım Yula yım şeref (ve) faziletimiz(e)
^äSİZ — M^{a*} ⁱL — *GÜN — K^aG^aD^aŞİM: ^äSİZ — M^{a*}
yazık işte el(e) gün(e) hısım(lar)ım(a) yazık işte
4. ^aŞNUKI : ^aT^aL^aRİM : *^üSN^aTİM *^oB^aGA BⁱN^äR :
(ben de) eski atalarım(a) benzedim obada bin(il)ir
^aLTI — *YÜZ — ^aTİM ^aKⁱT^{a*}
altı yüz atım(ı) akın ederek
5. *S^oY^uTⁱG : S^aRⁱG : ^aLT^uNİM : ^aGⁱR^{ä*} : CⁱG^{i*}
yağmaladılar sarı altın(lar)ım(ı) sararak sıkı
[B^aDⁱ]M : ^aGI — Y^üD^äR : ^aT^aNİM
bağladım hazne yükle(n)en iğdiş devem(e).
- b) 6. ⁱR ^äRD^äMİM D^aKI GİÇMÄ ^aNA ^äG^äM
şeref (ve) haysiyetim(i) dahi geri tutma ana(m) ablam
İÇİGTİ YİRİLTİM
teslim oldu(lar) (ben) tahkir edildim.

7. *B^oŞ — İÇİL^äRⁱM : Y^aS — ^aL^a : ^aL^KTI :
boş(ta kalan) ağabeylerim dert, ziyan görerek bitti(ler)
^äSⁱZ MA: ^oB^aDA: G^äY^üNG — ^aTⁱM^K^a: *^öN^üRG^äY^ü:
yazık işte obada giyimli(donatımlı) atımın önüne geçerek
8. ⁱL — İÇR^ä* : *^K^oP : ⁱGⁱDⁱM : *^äRⁱM
halk içinde çok yiğit (gençler)im adam(lar)ım
^äRSⁱN^äYⁱ : ^äŞⁱM — SⁱNG^aRⁱM : ^K^aNⁱTA
erkekçe davranarak eş(ler)im(i) dost(lar)ım(ı) harekete getirerek
^{*u}RⁱL^aYMⁱS : ^öN^äRG^äY^ü
bağirtıp çağirtmış ön(ler)ine geçmiş olmakla
9. SⁱNGDⁱ* : Y^äTMⁱŞ : Y^aŞⁱM : ⁱRⁱLTⁱM : ^äSⁱZ
(ötekiler) sindi yetmiş yaşım(da) zeval buldum yazık
MA : ^aLTMⁱŞ ^aT : Y^aSTⁱM
işte altmış at(ı) bırakıp saldıım
10. ^äDİZ — ^äR : UR^üGⁱN *^oR — B^aY : UR^üGⁱN :
yüksek insan zahiresini yüce zengin zahiresini
^aRTⁱMGA : ^aLTⁱM
arkama aldım
11. ^aGⁱŞG^a TⁱNⁱM
(saygıyla) ağırla ruhum(u) ⁶

a) *Ir* (D.L.T. I. 39, 42).. *erdem* (I. 52, vb., III. 31, vb).. *esiz* (I. 127; III. 39).. *ma* (III. 83. vb.).. *kol-* (I. 335).. *toy* (I. 429); III. 103) .. *tun* (III. 100).. *aşnukı; aşnu* (I. 117).. *taşur-* (I. 427); II. 65).. *yula*= meş'ale (I. 174; III. 19).. *gün* =küng (II. 68, vb. ; III. 265= halayık?).. *kağadaş* (R. II. 315: *kaşaş*) (Uyg. III. 33, 16- Brockelmann).. *üşnü-* (I. 242).. *akıt-* (I. 183)... *soyut*= *soyuk-* (I. 20; III. 142).. *egir-* (I. 156; II. 12, 109) .. *ökil-*: birikmek, toplanmak (II. 276).. *cigi*~*yigi* (III. 18, 162).. *ba-* (III. 170, 187).. *agı, agıcı* (I. 83, 122).. *yüd'-* (I. 320, 338, 373).. *atan* (I. 72; II. 120).

b) *Giç-* (III. 136, 138).. *ägä*~*äka* (I. 81, 84; III. 5).. *içik-* (I. 176, II. 94).. *yiril-, yir-* (I. 351; II. 24; III. 139).. *içi* (I. 81; III. 5)..

⁶ Biz bu Yenisey yazısını (*Eski Türk Yazıtları*, Namık Orkun, s. 79) transkripsiyonları ve O. Donner'in (s. 66) çevriyazısı ile karşılaştırarak, bir de (79-85) teki mutalâaları gözden geçirerek kendi okuyuşumuza göre yine çevriyazısıyla birlikte tercümesini vermiş bulunuyoruz.

yas (III. 119).. *alk-* (III. 142, 329).. *gäyüng, käd'*- (I. 331; II. 238, III. 16, 116, 325).. *önürgä-*, *önürt-* (Tanık. Tar. Sözl. IV. 628).. *kop* D.L.T. I. 268, 419).. *igit ~ y)igüt*; delikanlı genç (I. 221; 335; III. 6, 13).. *ersinä-* (I. 213).. *singar ~ sinar* (K. T. Cal.; Der. Mersin, Konya, Avanos, Kırşehir); bk. *sınarı* (Tanık. Tara. Sözl. 684).. *kanıt-* (D.L.T., I. 425).. *urulat-*, *urula-* (I. 259).. *sing-* (III. 115, 289).. *ırl-* (Tara. Der.: Y. Emre) *ediz* (D.L.T. I. 55, 86, 110).. *yas-* (III 45).. *urug* (I. 61).. *or* (Çag. Lug).. *agışga ~ agışka-* (D.L.T. I. 104).. *tin* (I. 284).

Şunu da kaydedelim ki, Yenisey yazı ve imlâsının daha mazbut-ça bir şekli diyebileceğimiz Orhon yazı ve imlâsı esaslarına aykırı olarak Kemçik - Çırgak metninde de:

1. Kalın ve ince heceler için aynı değerdeki ayrı konson şekillerinin bir biri yerinde ayırdedilmeden kullanıldıkları;

2. Yuvarlak vokallerin de düzleri gibi kök hecede yazılmaz olabildikleri;

3. Ve yine düz ve yuvarlak bütün vokallerin kelime başlarında olduğu gibi, kelime sonlarında da yazılmamak durumunda bulunabildikleri ⁷⁸ anlaşılmaktadır. Bu cihetler ise Orhon yazılarında seyrek görülen

7 BİRÄSİ	aLUPAN	ŞABURMA*	(Kelimeler hep soldan sağa: birinci satırda harfler de).
borç	alarak	savurma	

Minüsinik müzesinde Çin parası kaydıyla bulunan ve ilkin Otto Donner tarafından yayınlanan bu yazı, Tang hanedanı zamanında, 841 yılında basıldığı bildirilen bir paranın üzerinde görülüyor. Radloff'un bunu okuyamadığını söyleyen H. Namık Orkun onu mana vermeden şöyle oku maktadır: (*Eski Türk Yazıları* S. 179) :

BiR[S]İLiPÄN [S]BaRİM

KÜZÖ	MÜKZÖK*	İMİK	UTAS	KA	GNÜRÜ*	(Kelimeler hep sağdan sola: saf aynam gibi mercan ak beyaz birinci satırdaki harfler de).
------	---------	------	------	----	--------	--

Mağdenî bir ayna üzerinde yazılı olduğu bildirilen bu yazının yine H. Namık Orkun tarafından verilen çevri yazısıyla şüpheli işaretli tercümesi (aynı eser, II S 171):

(Soldan sağa olarak) aR ANKAS TÖŞEK KÜZKÜM ÖZÜK

Tercümesi: Er Ankas Töşek kendi aynamızdır(?).

Özü (D.L.T. I. 68).. *Sata* (III. 164) "Larousse illustrée"ye göre, mercan beyaz, kara ve kırmızı olur ki, nadir olan beyazdır.

Yine bk. yukarıdan beri geçen örneklerdeki son vokalleri yazılmamış kelimelere.

⁸ Biz burada bu iki ciheti evvelkilerin başına sonrakilerin sonuna bir yıldız işareti vererek gösteriyoruz, (Soldan sağa yazılı olanlarda).

—Bu Kemçik- Çırgak metninin aksettirdiği lehçede a. kısmının sonu devrik tümceyle bitiyor. Bir de başka yerlerde k lı olarak görülen bazı kelimeler burada g lı olarak görülmektedir.

hallerdendir: Bk. IN¹¹) T'NDA : *t* kalın hecede ince sekliyle; IIS15*^uTIM^aG: yine *t* kalın hecede ince şekliyle..

Burada dikkati çekecek başka bir cihet te var. Orhon Yazıtlarında bazı kelimeler aynı oldukları halde, çoğu zaman sonda ve az olarak içte bulunan bir işliksiz birinde *ş*, öbüründe ince *s* işaretiyle verilmektedir:

I.	II.	
Y ⁱ TM ⁱ S	Y ⁱ TM ⁱ Ş	IE12, IIE11
SÜNG ^ü S	SÜNG ^ü Ş	IE15, IIE13
KÜM ^ü Ş	KÜM ^ü S	IS5, IIN4
KİŞİ	KİSİ	IS8, IIN6

Thomsen kitabının başlarında verdiği alfabe cetvetlinde ince *s* işaretinin *ş* de okunduğunu gösteriyor; fakat *s* gördüğü her yerde bunları hep *s* işaretiyle veriyor. Nedim Tuna inceleme yazısında (s. 49): “4. Kalın vokalli fiilin *-mis* geçmiş zaman partisip ekini alması halinde (çatallı *ş* işareti kullanılmadığı takdirde) *ş*, ince *s* ile gösterilir” diyerek, bu hâli sadece o fiil şekline mahsus saymakta ise de, yukarıda az miktarda da olsa verilen örneklerden bunun bütün kelimelere ve o kelimelerin başlıca iç ve son hecelerine de ait olduğu, ve sadece kalın hecelerde değil, ince hecelerde de kullanıldığı, ve bu arada bunun *-miş* geçmiş zamanlarında da aynıyle devam ettiği görülür :

I.	II.	
B ⁱ RM ⁱ S	B ⁱ RM ⁱ S	IE1, IIE3
BİRMİS	BİRMİŞ	IE8, IIE8
ÄRMİS	ÄRMİS	IE2, IIE4
ÄRMİS	ÄRMİŞ	IE6, IIE7, IE9, IIE9
ÄRMİŞ	ÄRMİŞ	IS5, IIN4, IS6, IIN5
OLURMIS	OLURMIS	IE5, IIE6
OLURMIS	OLURMİŞ	IE5, IIE6
BARMİŞ	BARMİŞ	IE28, IIE23

Bu ince *s* işaretinin ayrıca *ş* sesi görevi alması cihetine gelince, bunun sebebi şöyle olsa gerek: Her konsona ince ve kalın heceler her birinde ayrı kullanılmak üzere başka başka işaretler ayıran Orhon Yazıtları lehçesinde bu *ş* ler aslında *s* olup zamanla *ş* sesine çevrilmiş ise de, eski alışkanlık itimi ile yine *s* işaretiyle yazılmakta

devam etmiş; ve nihayet belki bazılarının doğurduğu kelime iltibasları dolayısıyla bu iki ses işaretini ayırmak ihtiyacı duyulunca, ş nin kalını ve incesi için sadece bir tek işaret konulmuş; fakat o eski alışkanlık yine devam ettiğinden bir zamanlar ince s, bir de ş görevinde kullanılmıştır; nitekim birden bire bırakılamıyan bu göz ve el alışkanlığı eski Osmanlı imlâsında da görülür; örnekleyin: geniş zamanın yuvarlak vokalli *bilür*, *alur* suretindeki eski söylenişi zaman aşımıyla düz vokalli *bilir*, *alır* söylenişine çoktan geçtiği halde, eski imlâ alışkanlığı uzun müddet devam etmişti.

Orhon alfabesinde tek işaretlilerden sadece ş nin değil, bütün ötekilerin ve hattâ çift sesli işaretlerin dahi sonradan katılma olduğu sezilmektedir. Bu ş nin s den doğma olanları daha başka lehçelerde de görülüyor: Bk. Tar. Der.)

Asra (esre): alt.. *aşağı*: alt;

esik ingin, çökük .. *eşik*: kapı altı;

kursamak : etrafını çevirmek .. *kurşamak*: kuşatmak, (*kur*: kuşak);

kösmek: yıkılmak .. *köşmek* : kuvvetten düşmek;

tuslamak: karşıcı çıkmak, karşılamak.. *tuşlamak*: karşılaşmak, rastlamak; ykş. *tosla-*

yas : yaşama, hayat.. *yaş* : yaşama, hayat;

yasık : âciz .. *yaşık*: zayıf, nahif;

ağırşak : döner şey .. *eğirsek* “iplik” çevirmek mânasında lehçemizdeki *eğir-* mastarından kalın ahenkli şekli?).

Bütün bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere şüg ün de s > ş değişimi ile süg den doğmuş olabileceği, burada ş işaretiyle yazılmış olduğu düşünülebilir, ve Malov'un da buna s veya ş demesi bu yüzden haklı sayılır.

Ş nin *şa* okunması cihetine gelince, bizim görüşümüze göre:

1. ^aŞNUKI (st. 2, 4).. T^aŞ^uRU (st. 2).. K^aG^aD^aŞⁱM (st. 3).. Y^aŞⁱM (st. 9) da olduğu gibi *şa* okunmaya müsait görünenler yanında,

2. ^aŞⁱM (st. 1) de olduğu üzere yazılmıyan ä, ve B^oŞ (st. 7).. ^aG^ıŞGA (st. 11) da olduğu üzere yine yazılmıyan o, ı vokallerinden sonra, bu defa *şa* değil, sadece ş okunanlar da yer almakta,

3. ^uSN^aTⁱM (st. 4).. Y^aS (st. 8).. ^aRSⁱN^aYⁱ* (st. 9) gibi bazı kelimelerde ise sadece s okunmakta olduğu anlaşılıyor.

Sonra biz bu ş değerini burada ve çeşitli metinlerde ya kenarları içine az bükülü bir kare (dörtken) □, ya arap rakamlarından bacakları biraz daha ayırık Λ, veya aynı durumda bunun başka bir çeşidi diyebileceğimiz at nalı η şekillerinde de buluyoruz:

^aLT¹: M¹Ş: ⁹ Y^aŞ¹MDA – O. Donner, *Inscriptions de l'Jénissei*, (S. 23, st. 22); B^aŞDA – O. Donner, *aynu eser*, (s. 15, st. 19);

^aLTI Y^aŞ¹MTA – *aynu yer*, (s. 48, st. 35). Yine bk. st. 52.

İşte bütün bunlara dayanarak, ve kök hece başında, içinde, sonunda yazılmıyan vokallerin ardıcıl (kalın), öncül (ince) yuvarlaklar dahi olabileceğine daha o zamandan inanmış bulunduğumuz için, şüğ okuduğumuz o kelime hakkında (D.L.T. I. 281) de verilen açıklamadaki *şük* [tur] yani “susmuş dur” sükût et” örneğine bakıp bunu (sâkit, sâkin, ses çıkarmıyan) karşılığı diye sadece “sessiz” anlamıyla ifade etmiştik. N. Tuna arkadaşımız bunların hiç birine iltifat etmiyerek baştaki şeklin ş değil şa olduğu kamısına varmış; ardınca gelen ince g muadili şeklin de fotokopisinde kalın k değerinde bir şekil olduğuna hükmederek meçhûl kelimeyi ^aŞ^aK suretinde ve Oğuzca “dağ dibi, dağ eteği” (D.L.T. I. 64) anlamıyla almış bulunuyor. Aynı zamanda ibaredeki “ÇUK kelimesini buna karşıt sayarak “dağın zirvesi, sivri tepesi (Kırgız Sözlüğü, s. 779 *uçuk*, a 3, 11; Radloff, wb.)” mânasında görüyor; ve “bundan dolayı düşmanlarını dağ duruğuna, kendilerini dağ dibine benzetmeleri mantika uygun geliyor,, diyor. En sonra da sözlerine şöyle son veriyor: “Yukarıdaki açıklamalardan sonra gramatikal kısaltma hakkındaki örneklerden de faydalanarak, ibareyi şu şekilde transkribe edebiliriz:

Çogay kuzın kara kumug olurur ertimiz, keyik yiyü tabışgan yiyü olurur ertimiz, budun boguzı tok erti, yagımız tegre uçuk teg erti biz aşak [teg] ertimiz.

“çogay kuzu ile Kara kum’da oturur idik. Yabani hayvan yiyerek, tavşan yiyerek oturur idik. Halkın buğazı tok idi. Çevre düşmanımız dağ duruğu gibi idi, biz dağ dibi (gibi) idik”.

⁹ ~ , : ve bazan | işaretleri bu yazılarda iki ayrı kelimeyi veya kelimeler öbeğini ayırmak için kullanılır. Şu halde ALTI MIŞ (altı x biş “beş”) gibi görünüyor. Biş > miş kelimesinin ilkin (on) anlamıyla kullanıldığı düşünülebilir. Yetmiş de öyle: Yeti miş (biş = on); ykş. seksen (sekiz on); doksan (dokuz on). Yine ykş. Elli(g) (bir el parmakları: beş = on) kadar olan(?).

Halbuki (düşmanımız çepe çevre) yerine (çevre düşmanımız) da desek, ve hattâ *aşak* la *ertimiz* kelimeleri arasına, metinde hiç yeri olmıyan [teg] yani (gibi) kelimesini de katsak ortaya çıkan kıyaslamadan, metne değilse bile hiç olmazsa mantığa daha elverişli olarak (düşmanımız dağ duruğunda oturur olduğu halde (bu Allahın çölünde ne dağ ne doruk yok ya!) biz dağ eteğinde otururduk) yolunda bir mâna çıkması beklenirken, (düşmanımız dağ doruğu gibi, biz ise dağ eteği gibi (?) olduğumuz) mânasında, herhalde kendisinin de kastetmek istemediği garip bir hüküm çıkmaktadır sanıyoruz.

Şu halde biz yine *uçuk* kelimesinin burada “dağ doruğu” değil de (cin, peri) anlamıyla kullanıldığına, ve düşmanın cin gibi (hareketli ve dolaşıp gezer) olmasına karşılık *şüg* kelimesinin de kendilerinin buldukları yerlerde (hareketsiz, sessiz) oturdukları mânasına geldiğine, ilkinden olduğu gibi şimdi de karışlı olduğumuzu söylemekle yanılmış olmıyacağımıza inanıyoruz. Bunun için, Tun—Yokuk (st. 7, 8) deki ibarenin bizce yine böyle olması gerekiyor:

ÇOĞ	—	Y ^a KUZIN		K ^a RA	—	KUMG	OL ^u RUR	“RT ⁱ M ⁱ Z
(ortalığı)		güneş	sıcağı	yaktığında		Kara	Kum’da ¹⁰	oturur idik
K ^a YİK		Y ⁱ YÜ		T ^a B ⁱ SG ^a N		Y ⁱ YÜ	OL ^u RUR	“RT ⁱ M ⁱ Z
geyik		yiyerek		tavşan		yiyerek	oturur	idik
BOD ^u N		BOG ^a ZI		TOK		“RT ⁱ	Y ^a G ⁱ M ⁱ Z	T ^a GRÄ
hakl(ın)		boğazi		tok		idi	düşmanımız	(çepe)çevre
UÇUK		T ^a G		“RT ⁱ		B ⁱ Z	Ş ^ü G	“RT ⁱ M ⁱ Z
cin		gibi		idi		biz	(hareketsiz)sessiz	idik

Uçuk Derl. Der. (B.T.L. “Osm.”; T. D. Burh.) cin, peri; *uçuklu* (aynı yer, Burh., Hurş.) cin çarpmış.. (Tanıkl. Tara. Sözlüğü IV, s. 773) cin, peri.. (Lehçemizdeki *dudağı ucuklu* belki eski inanışa göre: *dudağını cin çarpmış çoğ* (D.L.T. III. 92) güneş sıcağı.. *yaku* (*kaz.u, yap.u, kork.u* ve emsali gibi bir teşkildeki master anlamıyla, *yakma*).. *Sessiz* (Ş. Sami: *Kamus-ı Türkî* 2: gürültü etmiyen, sâkin, sâkit: (sessiz adamdır). Bk. s *Ses* maddesine.

¹⁰ Karakum, Türkistan’da Buhara ve Hıve’nin garbında *Amuderya* nehri ile *Horasan* yaylası arasında 500X1000 kilometrelik sonsuz bucaksız kum çölü.